

Антон Шмукін

завідувач лабораторії психологічних лінгвістичних
та інших видів досліджень,
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України,
атестований судовий експерт за експертною спеціальністю 14.1,
психологічні дослідження, поліграфолог
<https://orcid.org/0009-0008-5086-7223>

СУДОВА ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ

У статті обґрунтовано актуальність проведення судової психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа під час розслідування особливо тяжких злочинів, зокрема в умовах дефіциту доказової інформації, наявності суперечливих показань учасників кримінального провадження та необхідності перевірки версій слідства чи сторони захисту. Розкрито функціональне призначення поліграфного дослідження як складової судово-психологічної експертизи, спрямованої не на встановлення юридичної вини особи, а на виявлення значущих фізіологічних реакцій на психологічні стимули, пов'язані з обставинами події та особистим досвідом підекспертного. Окреслено значення Методики проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа (реєстраційний код 14.1.84) для уніфікації алгоритму дослідження, забезпечення якості, наукової обґрунтованості та процесуальної придатності експертного висновку. Визначено основні етапи проведення експертизи: аналіз матеріалів провадження, формулювання релевантних питань, розроблення тестового опитувальника, психологічне обстеження підекспертного, передтестову бесіду, інструментальне тестування, комплексна оцінка результатів і підготовка висновку. На прикладах із практики показано можливості використання такого дослідження для уточнення слідчих версій, оцінки достовірності повідомленої інформації та встановлення психологічно значущих обставин у справах про вбивства, сексуальне насильство та інші особливо тяжкі злочини.

Ключові слова: судова психологічна експертиза, методика проведення судових експертиз, комп'ютерний поліграф, значуща фізіологічна реакція.

В останнє десятиріччя попит на проведення досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа для забезпечення потреб судової, слідчої, адвокатської діяльності суттєво зріс та продовжує зростати. Від початку повномасштабного вторгнення значна частина таких досліджень проводиться за напрямками розслідування фактів державної зради, колабораційної діяльності, воєнних злочинів.

У ситуації, де сторони надають взаємовиключні, суперечливі свідчення і кожна зі сторін притримується своїх показів, та/або в ситуації недостатності даних (наявність лише показань сторін кримінального право-

порушення або однієї сторони за відсутності інших доказів) проведення судової психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа може стати одним із ключових інструментів доказової бази, а іноді й підставою для визначення правової кваліфікації діяльності або бездіяльності підозрюваного або обвинувачуваного.

Впровадження у 2025 році науково-обґрунтованої методики, а саме «Методики проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа», реєстраційний код в Реєстрі методик проведення судових експертиз - 14.1.84, дало

можливість контролювати якість досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа під час проведення судових психологічних експертиз, дотримання вимог до їх технічного забезпечення, а також створило базу для подальшого наукового розвитку цього напрямку в системі судово-експертних установ України.

Під час проведення судової психологічної експертизи використання комп'ютерного поліграфа надає можливість з'ясування на підставі аналізу одержаних фізіологічних реакцій підекспертного у відповідь на пред'явлення психологічних стимулів відповідності чи невідповідності інформації, що заявлена людиною, її особистому досвіду в межах ситуації, що розслідується / досліджується у провадженні (справі).

Визначення значущих психологічних стимулів відбувається на підставі вивчення фактів, обставин події, викладених у матеріалах кримінальних проваджень, судових справах, матеріалах заявників та в автентичних показах людини, отриманих без будь-якого стороннього впливу або примусу.

У судових експертизах поліграфні дослідження проводять із метою встановлення:

- ступеня ймовірності інформації, яку повідомляє підекспертна особа;
- повноти інформації, наданої підекспертною особою;
- джерела, з якого підекспертна особа отримала ту чи іншу інформацію;
- уявлення та переконання підекспертної особи щодо певної події;
- інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій [3].

Проведення судово-психологічної експертизи має чіткий алгоритм і загалом складається з таких взаємозалежних та взаємодоповнювальних етапів: попереднє (підготовче) дослідження, аналітичне дослідження, комплексне оцінювання результатів аналітичного дослідження (синтезуюча частина), підготовка висновку.

Алгоритм проведення судової психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа передбачає:

- аналіз вихідних даних - матеріалів кримінальних проваджень, судових справ, інших матеріалів, наданих заявником;
- аналіз питань (експертного завдання), що поставлені на вирішення експертизи, на предмет їх повноти й об'єктивності відпо-

відно до наданих замовником матеріалів, відповідності функціональним особливостям власне психологічного дослідження із використанням поліграфа;

- попереднє визначення групи значущих (релевантних) питань, завдяки фізіологічним реакціям на які можна буде вирішити поставлене перед експертом завдання;
- розробку структури тестового опитувальника;
- психологічне обстеження підекспертного (дослідження його індивідуально-психологічних особливостей, встановлення психічного стану, інше);
- отримання автентичних показань підекспертного щодо досліджуваної теми, їх аналіз, оформлення в запитання тестів із подальшим внесенням до опитувальника;
- передтестову бесіду, проведenu відповідно до вимог вибраної методики дослідження з використанням поліграфа;
- безпосереднє дослідження (тестування) з використанням поліграфа;
- узагальнення отриманих результатів, підготовку висновків.

Психодіагностична частина дослідження може складатися з таких частин:

- класичне психодіагностичне дослідження з метою побудови профілю особистості обстежуваного;
- психодіагностичний аналіз стильових і формально-динамічних особливостей підекспертного в контексті загальної ймовірності інструментального виявлення інформації, що приховується;
- визначення особливостей перебігу психічних процесів та станів, що можуть зумовлювати об'єктивну можливість проведення функціонального психофізіологічного дослідження.
- застосування аудіовізуальної психологічної діагностики із застосуванням прийомів психосемантичного аналізу, що дає змогу експерту шляхом виявлення психологічно-значимих маркерів під час спостереження поведінкових проявів підекспертної особи в різних семантичних локаціях дійти висновку щодо відповідності / невідповідності комунікативної діяльності підекспертного процесам пригадування / відтворення інформації або ж її конструювання [3; 4].

Судовий експерт психолог завдяки наявності спеціальних знань під час проведення експертизи може використовувати широкий

спектр науково обґрунтованих методів психологічної оцінки достовірності повідомленої інформації.

Такий комплексний підхід до психологічного вивчення особистості підекспертного в процесі дослідження з використанням поліграфа дає змогу об'єктивно підвищити рівень валідності висновку експерта.

Під час розслідування неочевидних вбивств органом досудового розслідування зазвичай відпрацьовуються декілька версій щодо можливої причетності до скоєння злочину осіб із числа найближчого оточення потерпілого, особливо коли немає очевидного мотиву скоєння злочину. Відпрацювання основного кола підозрюваних шляхом проведення судово-психологічної експертизи з використанням поліграфа дає можливість зосередити напрям розслідування на найбільш перспективних версіях. Зазвичай у людини, якої безпосередньо стосується скоєння злочину, під час проведення дослідження наявні значущі реакції на питання, пов'язані з мотивом, обставинами злочину та стосовно деяких нюансів, які відомі лише вбивці, слідчому й оперативним співробітникам, які здійснюють оперативний супровід (кількість та характер тілесних ушкоджень, знаряддя вбивства, характерні обставини, виявлені під час огляду місця події тощо). Оскільки проведення такої експертизи можливе тільки за умови добровільної згоди особи, стосовно якої виникає потреба в проведенні такого дослідження, іноді відмова від проведення дослідження може дати не менше інформації, ніж результати самого дослідження.

Як приклад застосування судової психологічної експертизи з використанням поліграфа наведу декілька конкретних прикладів та питань, які можна дослідити й надати відповіді.

Дві особи - К. та П. - перебували самі в будинку, на ґрунті вживання алкогольних напоїв між ними виник конфлікт, зі слів підозрюваного К., потерпілий П. взяв ніж та наніс декілька ударів підозрюваному. Щоб захиститися, підозрюваний К. взяв ніж та з метою захисту власного життя наніс потерпілому П. проникаюче ножове поранення, що призвело до смерті потерпілого, після чого визвав працівників поліції. За результатами судової медичної експертизи в підозрюваного виявлено ножові поранення, які він, зі слів експерта,

міг нанести собі й самотійно. Інших свідків щодо злочину немає. З метою визначення кваліфікації злочину слідчим у постанові про проведення судової психологічної експертизи були поставлені такі запитання:

- Чи виявляються під час психологічного дослідження із застосуванням поліграфа до гр-на К. значущі реакції, які свідчать про те, що від власноручно спричинив собі тілесні ушкодження у вигляді ножових поранень?

- Чи виявляються під час психологічного дослідження із застосуванням поліграфа до гр-на К. значущі реакції, які свідчать про те, що громадянин П. спричинив йому тілесні ушкодження у вигляді ножових поранень?

- Чи виявляються під час психологічного дослідження із застосуванням поліграфа до гр-на К. значущі реакції, які свідчать про те, що під час нанесення громадянину П. ножового поранення в руках в останнього був ніж?

За результатами дослідження в підекспертного були виявлені значущі фізіологічні реакції, які свідчать, що саме потерпілий спричинив йому ножові поранення, що К. наніс потерпілому удар, коли в останнього в руках був ніж. Результати дослідження дали змогу надати чітку правову кваліфікацію діям підозрюваного.

Іноді, коли справа вже розглядається судом, саме на стадії винесення вироку така судово психологічна експертиза проводиться на замовлення сторони захисту.

Як приклад застосування комплексного підходу в проведенні судової психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа хочу надати висновок експерта щодо особи, яка підозрювалась у систематичному сексуальному насильстві стосовно своїх неповнолітніх доньок віком 9 та 13 років.

Підозрюваному на час проведення експертизи вже було повідомлено про підозру у вчиненні злочинів, передбачених ч. 6 ст. 152 КК України, тобто у вчиненні дій сексуального характеру, що пов'язані з вагінальним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування), вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років незалежно від її добровільної згоди, вчинені повторно.

Експертизу було призначено ухвалою колегії судів на клопотання захисника підозрюваного про призначення судової психологічної експертизи із застосуванням спеціального

технічного засобу - комп'ютерного поліграфа та використання отриманих даних як доказу. В обґрунтування свого клопотання захисник зазначив, що між показаннями потерпілих та обвинуваченого є розбіжності, вважає, що іншим чином встановити чи перевірити певні обставини чи факти неможливо, оскільки інші особи під час нібито протиправних дій обвинуваченого були відсутні.

Застосування комплексного підходу, згідно з методикою проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютер-

ного поліграфа, дало змогу встановити ознаки причетності підозрюваного до інкримінованих злочинів. Суд визнав обвинуваченого винним та призначив покарання - довічне позбавлення волі. У вирокі суду поруч з іншими доказами у справі були й висновки судової психологічної експертизи з використанням поліграфа.

Таким чином, висновок судової психологічної експертизи з використанням поліграфа було взято до уваги поруч з іншими доказами у справі: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128982828>.

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України; інструкція, форма типового документа, картка, Рекомендації від 08.10.1998 № 53/5. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. Дата оновлення: 30.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>.
3. Методика проведення судових експертиз «Методика проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа», реєстраційний код в Реєстрі методик проведення судових експертиз - 14.1.84.
4. Методичні рекомендації з використання комп'ютерного поліграфа при проведенні окремих видів судових психологічних досліджень. Звіт про науково-дослідну роботу VIII.1.6-2018/2 «Розробка методичних рекомендацій з використання комп'ютерного поліграфа при проведенні окремих видів судових психологічних досліджень» / Ю. Б. Ірхін, Т. Р. Морозова, Т. А. Тамакова. Київ : КНДІСЕ, 2023. 98 с.
5. Ласунова С. В. До проблеми суб'єктивної значущості стимулу в психологічних дослідженнях з використанням комп'ютерного поліграфа. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 6 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кропивницький, 12 жовтня 2023 р.). Кропивницький : ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 249-251.
6. Морозов А. М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці : монографія. Київ : Алерта, 2023. 402 с.
7. Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях : монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ : Алерта, 2023. 472 с.
8. Морозова Т. Р. Методичні прийоми створення тестових опитувальників із метою проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа. *Науковий вісник*. № 80. Київ : Видавництво НА СБУ, 2021. С. 177-185.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1994). Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 No. 4038-XII [On Forensic Examination: Law of Ukraine of February 25, 1994 No. 4038-XII]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. Updated January 1, 2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> [in Ukrainian].
2. Ministry of Justice of Ukraine (1998). Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: Nakaz vid 08.10.1998 No. 53/5 [On Approval of the Instruction on the Appointment and Conduct of Forensic Examinations and Expert Studies and Scientific and Methodological Recommendations]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. Updated October 30, 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> [in Ukrainian].

3. Metodyka provedennia sudovykh psykholohichnykh ekspertyz iz vykorystanniam kompiuternoho polihrafa [Methodology for conducting forensic psychological examinations using a computer polygraph]. (2025). Registration code in the Register of Forensic Examination Methods: 14.1.84 [in Ukrainian].
4. Irkhin, Yu. B., Morozova, T. R., & Tamakova, T. A. (2023). Metodichni rekomendatsii z vykorystannia kompiuternoho polihrafa pry provedenni okremykh vydiv sudovykh psykholohichnykh doslidzhen [Methodological recommendations on the use of a computer polygraph in certain types of forensic psychological studies]. Report on research work VIII.1.6-2018/2. Kyiv: KNDISE [in Ukrainian].
5. Lasunova, S. V. (2023). Do problemy subiektyvnoi znachushchosti stymulu v psykholohichnykh doslidzhenniakh z vykorystanniam kompiuternoho polihrafa [On the issue of subjective significance of a stimulus in psychological studies using a computer polygraph]. *Aktualni pytannia vdoskonalennia sudovo-ekspertnoi ta pravoohoronnnoi diialnosti: zbirnyk materialiv zasidannia No. 6 postiino diiuchoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kropyvnytskyi, October 12, 2023) (pp. 249-251). Kropyvnytskyi: TOV "Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo" [in Ukrainian].
6. Morozov, A. M. (2023). Patopsykholohichniy analiz osobystosti v pravoohoronnii praktytsi: monohrafiia [Pathopsychological analysis of personality in law enforcement practice: monograph]. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
7. Morozova, T. R. (2023). Metodyka vyavlennia prykhovanoi informatsii u polihrafnykh doslidzhenniakh: monohrafiia [Methodology for detecting concealed information in polygraph studies: monograph] (O. M. Morozov, Ed.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
8. Morozova, T. R. (2021). Metodichni pryomy stvorennia testovykh opytuvalnykiv iz metoiu provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy z vykorystanniam polihrafa [Methodological techniques for creating test questionnaires for forensic psychological examination using a polygraph]. *Naukovyi visnyk*, 80, 177-185. Kyiv: Vydavnytstvo NA SBU [in Ukrainian].
9. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen (2025). Sudove rishennia u spravi No. 629/153/25, proceeding No. 1-kp/629/100/25 [Court decision in case No. 629/153/25]. Registered July 22, 2025. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128982828> [in Ukrainian].

Anton Shmukin. Forensic psychological examination using a computerized polygraph in the investigation of particularly serious crimes

The article substantiates the relevance of conducting a forensic psychological examination using a computerized polygraph during the investigation of particularly serious crimes, especially under conditions of insufficient evidentiary information, contradictory testimonies of participants in criminal proceedings, and the need to verify investigative or defense hypotheses. The functional purpose of polygraph testing as a component of forensic psychological examination is revealed. Such examination is aimed not at establishing a person's legal guilt but at identifying significant physiological responses to psychological stimuli associated with the circumstances of the event and the personal experience of the examinee.

The article outlines the significance of the Methodology for Conducting Forensic Psychological Examinations Using a Computerized Polygraph (registration code 14.1.84) for standardizing the research algorithm and ensuring the quality, scientific validity, and procedural admissibility of the expert opinion. The main stages of the examination are identified, including: analysis of case materials, formulation of relevant questions, development of a test questionnaire, psychological assessment of the examinee, pre-test interview, instrumental testing, comprehensive evaluation of results, and preparation of the expert report.

Using practical examples, the article demonstrates the possibilities of applying such examination to clarify investigative hypotheses, assess the reliability of reported information, and establish psychologically significant circumstances in cases involving homicide, sexual violence, and other particularly serious crimes.

Keywords: forensic psychological examination, methodology for conducting forensic examinations, computerized polygraph, significant physiological response.

Дата першого надходження статті до видання: 29.05.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.06.2026.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.08.2026.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)